

Socijalna politika Hrvatske. Mogući doprinos knjige kompetencijama socijalnih radnika

MARINA AJDUKOVIĆ

doi: 10.3935/rsp.v16i2.880

Studijski centar socijalnog rada

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Knjiga »Socijalna politika Hrvatske« urednika Vlade Puljiza, osnivača i doajena socijalne politike u Hrvatskoj, sa skupinom suradnika, djelatnika Katedre za socijalnu politiku Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu, predstavlja izuzetno značajno djelo za razumijevanje niza nepovoljnih socijalnih procesa koji se odvijaju u suvremenom hrvatskom društvu te društvenih intervencija koje ih kroz različite mjere socijalne politike mogu olakšati. O relevantnosti sadržaja govore već sami nazivi poglavlja koje knjiga objedinjava. Knjiga počinje uvodnim i konceptualnim prilogom V. Puljiza »Socijalna politika Hrvatske – povijest, zadanost, usmjerenja« u kojem je dan nezaobilazan osvrt na razvoj socijalne politike u Hrvatskoj u proteklih 100 godina. To poglavlje omogućava dobru kontekstualizaciju svih ostalih sadržaja koja se razrađuju na usklađen način u poglavljima koja slijede. To su poglavlja: »Mirovinski sustav« V. Puljiza, »Zdravstvena politika« i »Obiteljska politika« S. Zrinščaka, »Politika zapošljavanja i nezaposlenost« T. Matkovića, »Socijalna pomoć i socijalna skrb« Z. Šućura, »Stanovanje i stambena politika« i »Civilno društvo i kombinirana socijalna politika« G. Bežovana. Kao što sam naglasila, poglavlja su ujednačeno napisana i u njima se uspješno isprepliću za svako od navedenih područja povijesni okvir, zakonska određenja i statistički pokazatelji, mogući pravci unapređenja te europska orijentacija.

Knjiga je nedvojbeno nezaobilazan tekst za sve koji žele nešto naučiti o hrvatskom

društvu, posebice o socijalnoj politici, no moja namjera nije detaljan prikaz njezinog sadržaja već problematiziranja njezine uloge u unapređivanju obrazovanja za socijalni rad i prakse socijalnog rada.

Smatram da je za budućnost socijalnog rada kao respektabilne profesije u društvu, između ostalog, ključno usmjerenje k strukturalnim globalnim temama (siromaštvo, nezaposlenost ...) te razumijevanje utjecaja nekih uz to vezanih procesa, kao npr. osjećaj nesigurnosti na ponašanje uključenih (socijalnih radnika, korisnika, donositelja odluka...). Pri tome je izazov socijalnog rada njegovanje solidarnosti, refleksivnosti i etičnosti kao temeljenih profesionalnih načela te jasno integriranje socijalne politike i rada na razvoju zajednice u neposrednom djelovanju.

Polazeći od toga, nameće mi se niz pitanja:

1. Što će biti drugačije kad studenti socijalnog rada/socijalni radnici ovladaju znanjima koja nudi ova knjiga u životu korisnika sustava socijalne skrbi, u programima koje nude udruge civilnog društva te u sadržaju i procesu reformi socijalne skrbi, obiteljske i drugih politika?
2. Koja je uloga socijalnih radnika u boljem informiranju građana i većoj transparentnosti sustava socijalne pomoći /skrbi koju promiče ove knjiga?
3. Kako socijalni radnici mogu doprijeti da socijalne pomoći ne pridonose »naučenoj bespomoćnosti« već osnaživanju korisnika?

4. Koliko je usklađen »jezik« socijalnog rada i socijalne politike?
5. Što u Hrvatskoj socijalna politika nudi socijalnom radu, a što socijalni rad nudi socijalnoj politici?

U ovom prikazu nije mi namjera dati odgovore na ova pitanja, niti je to moguće, već početi proces propitivanja različitih perspektiva u određenju, ciljevima i odnosu socijalne politike i socijalnog rada. Također, namjera mi je potaknuti promišljanje kompletnog poučavanja socijalne politike i socijalnog rada u smjeru postizanja integriranog upotrebnog znanja.

Odnos socijalne politike i socijalnog rada

U prethodnoj knjizi »Socijalna politika« (Puljiz i sur., 2005.:4) socijalna politika je definirana na više razina:

- organizirana djelatnost države i drugih društvenih čimbenika s ciljem prevladavanja socijalnih rizika, pomoći siromašnima i isključenim pojedincima i socijalnim skupinama
- ujednačavanje životnih šansi te unapređivanje dobrobiti građana
- utemeljena na vrednotama solidarnosti, socijalne pravde, jednakosti, socijalne kohezije i socijalne sigurnosti
- instrumenti djelovanja – zakoni i propisi, programi i mjere za praktičnu primjenu (što i zbog čega nešto činiti).

U istoj knjizi socijalni rad je opisan kao (Puljiz i sur., 2005.:463):

- djelatnost koja unapređuje društvenu integraciju
- djeluje na međusobnu prilagodbu pojedinaca, obitelji, socijalnih skupina i socijalne sredine
- čuvanje dostojanstva pojedinaca, razvijanje njegovih sposobnosti, unapređivanje interpersonalnih odnosa te rješavanje socijalnih problema

- pretežno usmjeren na ranjive skupine i pojedince
- aktivira resurse zajednice kao i njezinu sposobnost prevladavanja socijalnih problema.

Kakav je odnos socijalnog rada i socijalne politike? Za početak želim istaknuti da se radi o aktivnostima kojima je i u nas i u Europi nadređen pojam »socijalne djelatnosti«. Tako Hermann (2006.:49) navodi da se socijalna politika, socijalna administracija, socijalni menadžment, socijalni rad i rad u zajednici, iako u nekim aspektima imaju fundamentalne razlike u pristupima – nalaze se pod istim »kišobranom« socijalnih profesija i u istoj su »obitelji« socijalnog djelovanja.

Istraživanja koja se provede u Europi pokazuju da je bespomoćnost koju osjećaju socijalni radnici u sadašnjoj političkoj i ekonomskoj situaciji rezultat »problematičnog odnosa između prakse socijalnog rada i socijalne politike« (Ife, 1997.:153). Jedan od mogućih razloga za to je što se socijalna politika primarno poučava socijalnim radnicima kao temeljno područje znanja, a ne kao praktično područje djelovanja u kojem se zahtijevaju određena znanja, vrijednosti i vještine (Zubrzycki i McArthur, 2004.). Za razliku od toga sve je prisutniji stav da poučavanje socijalne politike zahtijeva kompleksno prožimanje znanja, vještina i vrednota ako želimo da studenti socijalnog rada budu osposobljeni da djelotvorno sudjeluju u procesu socijalne politike (Gregory i Holloway, 2005.). Isti autori naglašavaju da je razumijevanje socijalne politike i umješnost uključivanja tih tema u akciju ključno za djelotvornu praksu socijalnog rada. Navode: »Kritična primjena politike-u-akciji je visoki ideal za praktičare socijalnog rada, ali i izazov kojem mi koji obrazujemo socijalne radnike moramo težiti i naći načine kako to riješiti« (Gregory i Holloway, 2005.:635)

Zajednički nazivnik ovim razmišljanjima pojam je upotrebnog, u praksi primjenjivog

znanja. Konceptija »*actionable knowledge*« izraelskog profesora Iona Rosenfelda (1993., prema Čačinović Vogrinčić, 2001.) odnosi se na znanje koje je moguće u procesu socijalnog rada pretvoriti ili prevesti u akciju. Konceptija upotrebnog znanja izoštava potrebu za teorijskim i praktičnim znanjem koje mora biti takvo da ga možemo podijeliti s ljudima. Uzmimo primjer. Iako većina socijalnih radnika prepoznaje siromaštvo u strukturnim terminima, ne vide sebe kao nekoga tko ima ulogu u borbi s izvorima nejednakosti i potlačenosti, već teže individualnom pristupu pojedincima opterećeni predodžbama nedostatnosti zbog koje teško prepoznaju snage i kreativnost onih koji se dugotrajno suočavaju sa siromaštvom (Davis i Wainwright, 2005.:261).

Ova razmišljanja opravdavaju pitanje »Što će biti drugačije kad studenti socijalnog rada/socijalni radnici ovladaju znanja koja nudi ova knjiga o siromaštvu i o životu siromašnih korisnika sustava socijalne skrbi?« Hoće li se to pretočiti u bolju praksu? Koliko je jasna poveznica koju nudi ova knjiga o socijalnoj politici Hrvatske prema socijalnom radu kao djelatnosti i profesiji?

Doprinos knjige »Socijalna politika Hrvatske« kompetencijama socijalnih radnika

Jedan od rijetkih autora koji se u ovoj knjizi neposredno osvrće na socijalni rad je Z. Šućur (str. 232.) koji navodi da:

»(...) iako socijalni radnici nisu jedini koji pružaju pomoć u okviru osobnih socijalnih službi, njihova je uloga ključna i oni su u središtu javne predodžbe o osobnim socijalnim uslugama.«.

Nadalje citira C. Jones (1985.):

»(...) vještine i aktivnosti socijalnih radnika predstavljaju po sebi oblik, ali i sredstvo putem kojeg netko može doći do različitih socijalnih usluga.«.

Dodala bih i ostalih usluga i mjera iz domene politika. Je li to redukcionistički pristup socijalnom radu kao profesiji? Što je sa socijalnim radom kao razvojnom aktivnošću— socijalni rad ne samo da zadovoljava potrebe onih koji zahtijevaju neposrednu pomoć, već treba stvarati i razvijati socijalne situacije u kojima će se potrebe bolje zadovoljavati kroz bolju uzajamnu povezanost obitelji i zajednica u kojima živimo. Kao što navodi P. Herman (2006.), socijalni rad je u mnogim situacijama snažno procesno usmjeren bilo kroz neposredni odnos korisnik – usluga – stručnjak ili kroz posredovanje između korisnika usluga i neke »treće« strane – članova obitelji, nadležnih službi i sl. Dok je socijalna politika usmjerena na sve ili bilo koje pripadnike određene skupine ljudi.

Ovo me vodi k slijedećem pitanju. Kako socijalni rad može postići da bude i »podržavajuća« i »politička« aktivnost? Za to postoji niz putova, a ovdje ću navesti samo neke od njih.

1. De-konstrukcijom nekih često korištenih pojmova

De-konstruirati npr. osnaživanje i osobnu odgovornost. Svi smo za osobnu odgovornost, ali u neo-liberalnom diskursu ta osobna odgovornost može imati različite reperkusije za korisnike i pristup socijalnog radnika. Lako se može zaboraviti da treba puno sredstava za nezavisnost i osobnu odgovornost socijalno isključenih grupa i pojedinaca (npr. u slučajevima osnaživanja žena koje su izložene nasilju ili roditelja koje su pod rizikom za oduzimanje djece).

Da postoji nejasnoća u razumijevanju tih pojmova u Hrvatskoj pokazuje Izvještaj o provođenju Zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju (Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2008.) u kojem se između ostalog navodi:

»Ključni element kvalitetnih usluga socijalne skrbi aktivno je uključivanje ko-

risnika usluga u planiranje, provođenje i evaluaciju pružanje usluga. U praksi to znači osnaživanje korisnika usluga za donošenjem odluka na temelju potpunih podataka o njihovim potrebama za podrškom i njihovim dugoročnim ciljevima. U mnogim je slučajevima glavna prepreka osnaživanju pojedinaca stanje naučene bespomoćnosti, u kojem pojedinci dostignu stupanj na kojem misle da su događaji izvan njihove kontrole (str. 42.).«

Vrlo zanimljiva atribucija stvarnosti naših korisnika. I vrlo opasna. Zbog čega? Kao prvo zanemaren je širi kontekst i resursi zajednice u kojem se treba odvijati individualno osnaživanje. Zanemareno je i pitanje tko je odgovoran i na koji način za »naučenu bespomoćnost« korisnika.

2. Razvoj kulturalno osjetljivog rada sa socijalno isključenim grupama i pojedincima ili onima koji su pod rizikom za socijalno isključivanje

Odnos pomagača i korisnika koji su socijalno isključeni ili pod rizikom za socijalnu isključenost (zbog siromaštva, neobrazovanosti, invaliditeta, dugotrajne nezaposlenosti ili etniciteta ...) specifičan je i treba stalno voditi računa o perspektivi ovih korisnika:

»Ljudi koji žive u situaciji socijalne isključenosti i ekstremnog siromaštva osjećaju da njihov dignitet nije prepoznat i poštovan. Zbog toga osjećaju da ih se neće čuti ili slušati. Štoviše, mogu se osjećati beskorisnima i kao da nemaju mjesto u društvu... Prva bitka koju isključeni moraju dobiti je da budu poštovani i da mogu ostvarivati svoja prava kao i drugi građani« (Council of Europe, 1998.:20).

Rizik ili položaj socijalne isključenosti zbog svih navedenih razloga na individualnoj razini može biti prepreka uspostavljanju odnosa stručnjaka i korisnika. O tome stručnjaci trebaju voditi računa. Njihova odgovornost je da (1) prepoznaju

razine i aspekte socijalne isključenosti grupa, obitelji i pojedinaca, (2) kako ta socijalna isključenost utječe na komunikaciju i njihove odnose sa socijalnom mrežom i socijalnim službama, (3) da tome prilagode svoj pristup te da (4) zastupaju prava isključenih grupa.

Knjiga nudi i niz poticaja koji mogu unaprijediti našu socijalnu stvarnost iz »socijalno radničke perspektive«. Između ostalog to su:

- Naglašena nužnost transverzalnog povezivanja različitih sfera socijalnog djelovanja: od socijalne zaštite preko obrazovne i stambene politike do politike zapošljavanja.
- Izobilje ideja za programe udruga civilnog društva i socijalne reforme.
- Značajno terminološko unapređenje kroz promicanje pojma »osobne socijalne usluge« koje daju pravi kontekst pojmu korisnik polazeći od razine socijalne politike.

Završni osvrt

Polazeći od već spomenute naglašene nužnosti transverzalnog povezivanja različitih sfera socijalnog djelovanja: od socijalne zaštite preko obrazovne i stambene politike do politike zapošljavanja, predlažem da se u slijedećoj knjizi iz socijalne politike uključi još jedno, posljednje poglavlje koje bi na primjeru jedne ili više skupina visokog rizika, npr. samohrane siromašne majke ili slabo obrazovani mladi objedinili temu siromaštva, (ne)zaposlenosti, obrazovanja, stambene politike, obiteljske politike, socijalne pomoći i socijalne skrbi u model integriranog djelovanja s jasnom poveznicom prema socijalnom radu kao profesiji i djelatnosti.

Za budućnost socijalnog rada kao re-spektabilne profesije u društvu ključno je da se sustavno zastupa korisnička perspektiva i usmjerenost na osnaživanje pojedinaca,

usmjerenost na strukturne probleme i razumijevanje utjecaja nekih globalnih trendova (npr. osjećaja nesigurnosti) na ponašanje svih uključenih – i korisnika, i donositelja odluka na razini socijalne politike i samih stručnjaka.

Smatram da je za to bitno dubinsko integriranje socijalne politike i rada u razvoju zajednice u neposredni socijalni rad, te njegovanje kritičke i konstruktivne perspektive u socijalnom radu uz društveno angažirano djelovanje. Također je bitno da kreatori mjera socijalne politike u svom djelovanju doprinose stvaranju socijalnog okruženja u kojem će korisnička perspektiva moći doći do izražaja.

I na kraju vratimo se na prvo postavljeno pitanje. Što će biti drugačije kad studenti socijalnog rada/socijalni radnici ovladaju znanjima koja nudi ova knjiga u životu korisnika sustava socijalne skrbi, u programima koje nude udruge civilnog društva te u sadržaju i procesu reformi socijalne skrbi, obiteljske i drugih politika? Ova knjiga nedvojbeno može proširiti djelovanje socijalnih radnika i unaprijediti život korisnika. No na nama kao nastavnicima je da spoznaje koje knjiga nudi poučavamo kao »upotrebno znanje«.

LITERATURA:

- Council of Europe (1998). *Opportunities and risk: Trends of social exclusion in Europe*. Strasbourg: HDSE.
- Čačinović Vogrinčić, G. (2001). Europski socijalni rad: izrada ekspertize za 21. stoljeće. *Ljetopis Stubijskog centra socijalnog rada*, 8(2), 185-194.
- Davis, A. & Wainwright, S. (2005). Combating poverty and social exclusion: Implications for social work education. *Journal of Social Work Education*, 24(3), 259-273. doi:10.1080/02615470500050453
- Gregory, M. & Holloway, M. (2005). The debate as a pedagogical tool in social policy for social work students. *Social Work Education*, 24(6), 617-637. doi:10.1080/02615470500182132
- Hermann, P. (2006). *Politics and policies of the social in the European Union: Looking at the hidden agendas*. New York: NSP.
- Ife, J. (1997). *Rethinking social work: towards critical practice*. South Melbourne: Longman.
- Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi RH (2008). *Izveštaj o provođenju Zajedničkog memoranduma o socijalnoj uključenju RH*. Zagreb.
- Puljiz, V., Bežovan, G., Šučur, Z., & Zrinčak, S. (2005). *Socijalna politika*. Zagreb: Pravni fakultet.
- Zubrzycki, J. & McArthur, M. (2004). Preparing social work students for policy practice: An Australian example. *Social Work Education*, 23(4), 451-464. doi:10.1080/0261547042000245044